

PAPER DETAILS

TITLE: MEHMED FENNÎ EFENDİ'NİN SIIR MECMUASI: NURUOSMANIYE KÜTÜPHANESİ

NO:4959

AUTHORS: Necla Türkyilmaz

PAGES: 972-984

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3953906>

MEHMED FENNÎ EFENDİ'NİN ŞİİR MECMUASI: NURUOSMANİYE KÜTÜPHANESİ NO:4959¹

Necla TÜRKYILMAZ KOCAGÖZ²

ÖZET

Manzum-mensur olarak pek çok alanda yazılabilen mecmualar, son dönem projelerinin ana malzemelerindendir. Muhteva kapsamı ve çeşitlilik kaplamıyla Klasik Türk Edebiyatının önemli bir türüdür. Metin neşrinin tespitinde ve biyografik çalışmalarda önemli rol oynar. Mecmualar mürettip seçkilerinden ziyade, özgün metinleri de barındırır. Bu makale, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4959'da kayıtlı şiir mecmuasını tanıtmak üzere kaleme alınmıştır. Mecmua hakkında eksik veya yanlış bilinen malumatların üzerinde hassasiyetle durulmuştur. Verilen bilgilerin doğruluğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. 17. asır Klasik Türk Edebiyatı şairlerinden Mehmed Fennî Efendi'nin kaleme aldığı bu mecmua, bir divanlar mecmuasıdır. Farsça manzumelerin de bulunduğu bu mecmuadaki şairler ve şiirleri detaylandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, Nuruosmaniye 4959, Mehmed Fennî Efendi.

¹ Bu makale Doç. Dr. Sibel KOCAER danışmanlığında hazırlanan "Nuruosmaniye Kütüphanesi No:4959'da kayıtlı şiir mecmuası (İnceleme-metin)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eski Türk Edebiyatı ABD., neclaturkyilmaz43@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4755-5209.

**MEHMED FENNÎ EFENDÎ'S POETRY MAGAZINE: NURUOSMANİYE
LIBRARY NO:4959**

Magazines, which can be written in many fields in verse and prose, are among the main materials of his recent projects. It is an important genre of Classical Turkish Literature with its scope of content and diversity. It plays an important role in determining the publication of the text and in biographical studies. Magazines also contain original texts rather than typed selections. This article was written to introduce the poetry magazine recorded in Nuruosmaniye Library 4959. Missing or incorrect information about the magazine has been carefully addressed. An attempt has been made to prove the accuracy of the information provided. This magazine writtwn by Mehmed Efendi, one of the 17th Century Classical Turkish Literature poets, is a collaction of divans. The poets and their poems in this magazine, which also includes Persian poems, are detailed.

Keywords: Magazine, Nuruosmaniye 4959, Mehmed Fennî Efendi.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatının önemli eserlerinden olan mecmuaların pek çok türü bulunmaktadır. Nitekim edebiyat haricinde tarih, felsefe, sosyoloji, din, tıp gibi alanlarda da birçok örnekleri vardır. Mecmualar, hangi alanda oluşturulursa oluşturulsun derleyicinin kendi zevkinin bir yansıması olarak görülmektedir. Aynı zamanda arşiv özelliği bulunan eserlerdir. Bunların derleme süreleri genelde uzun yıllar sürmektedir. Bu tür eserlerde, derlemenin nasıl veya hangi sistemle yapıldığına dair herhangi bir bilgi verilmez. Muhtelif nesnelerin bir araya toplandığı mecmualar temel şeklini İslam kültüründe almış, ilk örnekleri de Hz. Peygamber'in hadis râvîlerinin tedvini esnasında verilmiştir. Henüz adı konulmadan Hz. Peygamber'in hadis yazımına izin vermesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Sahâbîler tarafından hadis literatüründe sâhife, cüz ve kitap adıyla anılan ilk derlemeler doğmuştur (Uzun, 2003: 265).

Kültürel ve edebî anlamda mecmualar, genelde bir veya daha fazla yazar yahut şaire ait çeşitli şekil ve hacimlerdeki dinî, din dışı nesir ya da şiirlerden oluşan kitaplardır (Kılıç, 2012: 77). Zamanla *mecmua*, büyük bir metinler yığını içeren geniş kapsamlı bir tür olmuştur (Quinn, 2012: 257). Klasik Türk Edebiyatı için mecmuayı, "farklı kişilere ait metinlerin/metin parçalarının bir araya getirildiği eserler bütünü" olarak tarif etmek mümkündür (Köksal, 2012: 411).

MEHMED FENNÎ EFENDİ'NİN ŞİİR MECMUASI: NURUOSMANİYE HÜTÜPHANESİ NO: 4959

Nuruosmaniye Kütüphanesi 4959'da Kayıtlı Şiir Mecmuası'nın elimizdeki kayıtlara göre tek nüshası bulunmaktadır³. 25x13,5 cm. ebatlarında, 595 varaktır. Açık sarı aharlı kâğıt üzerine ta'lik hat ve siyah mürekkeple yazılmış, 23x8,5 cm. aralığında kırmızı çerçeveli iki sütun halinde şiirler verilmiştir. İlk sayfası mihrâbiyelidir. Bu bölümde bazı şiirlerin başlıkları ve mahlas beyitleri kırmızı çerçeve içerisindedir. Düzenleniş biçimi 474 a varasına kadar bu şekildedir. Bu varaktan sonra bir sayfa boş bırakılmış ve mecmuaya cetvelsiz beş sütun, yirmi iki satır ve sağa yatık olarak devam ettirilmiştir⁴. 475b – 595a varaklarının arası ise bu şekildedir. Ayrıca mecmuanın 4b – 466a varakları arasında gövde metne ilaveten derkenarda manzumeler bulunmaktadır.

474b – 475a varaklarının boş bırakılarak mecmuaya devam edilmesi ve görsel olarak yazı tertibinin değişmesiyle, 475b – 595a varakları arasının sonradan eklenmiş olduğu ihtimalini arttırmaktadır. Bu varaklar arasında çoğunlukla Farsça manzumeler bulunmaktadır. Bu son 120 varakta bulunan Türkçe manzumeler; Kaf-zâde Fâ'izî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi (1135 beyit), Riyâzî'nin *Sâkî-nâme'si* (826 beyit), Şeyhülislam Yahyâ Efendi'nin *Sâkî-nâme'si* (77 beyit), Sabûhî'nin *Sâkî-nâme'si* (108 beyit), Nefî'nin *Terkib-bendi* (5 bent), Fuzûlî'nin *Beng ü Bâde'si* (427 beyit) ve 8 kasidesidir. Bu bölümde sadece Fuzûlî'ye ait bir Arapça kaside bulunmaktadır, diğer manzumelerin tümü Farsçadır. Mecmua, Arapça⁵ – Farsça – Türkçe manzumelerden oluşmaktadır. Türkçe manzumelerin sayısı 3612'dir. Mecmuada mensur eser

³ Ahmet Ateş, "İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler 1" adlı kaynağında bu mecmuayı başka tariflerle vermiştir, bu sebeple mecmuanın başka nüshasının da olabileceği düşünülmüş fakat taramalar sonucunda herhangi bir farklı nüshasına ulaşılmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmed Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.

⁴ Ahmet Ateş'in mecmuaya dair tasviri şu şekildedir; "Yeşil bez kaplı, yumuşak bir cilt içinde ... 15x27,5 (11,5x23,5) cm. ebadında ... mail yazılmış satırlar, 22 satır; yazı güzel ve muntazam nesta'liktir. Söz başları kırmızı". Bu betimlemelere bakıldığında Ahmet Ateş 475b varagından sonraki bölümü tarif etmiştir. Mecmuada Farsça manzumeler bu bölümden itibaren verilmektedir. Dış tasvirin farklı olması mecmuanın farklı nüshasının varlığına işaret etmektedir. Bu durumun yanı sıra son 120 varagın bulunduğu bölüm mecmuaya sonradan eklenmiş olabilir. Böylece Türkçe manzumelerin bulunduğu 474a varasına kadar olan bölümün tek nüsha, Farsça ağırlıklı manzumelerin bulunduğu 475b varagından sonuna kadar olan bölümün ise farklı nüshalara sahip olma olasılığı üzerinde durulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmed Ateş, *a.g.e.*, s. 543-546.

⁵ Arapça olarak sadece bir manzume bulunmaktadır. Fuzûlî'ye ait 575a – 575b'de yer alan on dokuz beyitlik na't türündeki kasidedir.

bulunmamaktadır. Şiirler, şairlerin divanlarındaki tertibe göre verilmiştir.

Nuruosmaniye Kütüphanesi 4959 numaralı şiir mecmuası Âgâh Sırrı Levend'in tasnifine göre "*Meraklılarınca toplanmış birer antoloji niteliğindeki şiir mecmuası*"⁶, Günay Kut'un tasnifine göre "*Seçme şiir mecmuası, Karışık mecmua*" (Arapça – Farsça – Türkçe şiirler olduğu için) ve *Tanınmış kişilerce veya derleyeni belli kişiler tarafından hazırlanmış mecmua*"dır⁷; Atabey Kılıç'ın tasnifi doğrultusunda "*Tertip durumuna göre mürettep, Müretteb durumuna göre mürettibi bilinen, şekil bakımından manzum metinler mecmuası altında Divân Mecmuası, dil bakımından ise çok dilli mecmuadır*"⁸. Mehmet Gürbüz'ün tasnifine göre ise, "*Bir mensubiyet ilişkisi gözetmeksizin belirli şairlerin divanlarını - şiirlerini bir araya getirmeyi amaçlayan mecmualar*" sınıfına girmektedir⁹.

MECMUANIN KİMLİĞİ

Nuruosmaniye Kütüphanesi 4959 numaralı mecmuanın mürettibi 17. yy. şairi ve kâtibi Mehmed Fennî Efendi'dir. Elbette asıl olan mevzu, mürettibin tespiti. Bu tespitin yapılabilmesinde, mecmuanın mürettibinden ziyade, öncelikle elimizde bulunan kayıtlar doğrultusunda müstensihî ve istinsah tarihini vermek daha doğru olacaktır. Mürettibin ortaya konulabilmesi için, açıklamalardaki bu sıralamaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Mecmuanın müstensihî, 474a varağının sonunda Arapça olarak verilen "Allah'ın yardımıyla kulların en hakiri olan Mehmed Fennî tarafından (Allah onun günahlarını affetsin) tamamlanmıştır, 1102" ifadesiyle anlaşılır¹⁰. Bu

⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Âgâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*. TTK. Basımevi, Ankara, 1988, c.1, s.166-167; Âgâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 2015, Dergah Yay. s.166-167.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Günay Kut, "Mecmua", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler*, Dergah Yay., İstanbul, 1986, c.6, s.170.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Atabey Kılıç, "Mecmûa Tasnifine Dâir, Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmua", *Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, Hzl. Hatice Aynur vd.. İstanbul, 2012, s.81-94.

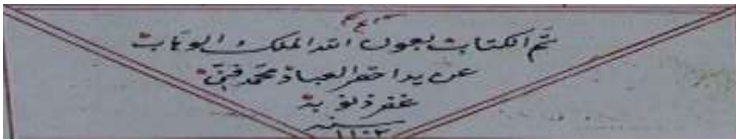
⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mehmet Gürbüz. (2012). "Kâbili, Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr (İnceleme-Metin-Şair ve Şiir Dizini)". *Kültür ve Turizm Bakanlığı*. e-kitap. [58582,sultan-i-hubana--munasib-esarpdf.pdf](https://58582.sultan-i-hubana--munasib-esarpdf.pdf) (ktb.gov.tr). (E.T. 15.05.2024).

¹⁰ Mecmuada bahsi geçen ifade aşağıdaki gibidir;

doğrultuda mecmuanın istinsah tarihi miladi olarak 1690-91 yıllarına denk gelmektedir.

Mecmua dibacesinin başında bir fihrist bulunmaktadır. 2a-3a varakları arasında üç sayfadır. Fihristin sayfası diğer varaklardan daha beyazdır, yazı şekli ta'liktir ve harfler daha büyük verilmiştir. Bu durum sonradan eklenmiş görüntüsünü oluşturmaktadır. Bu fihrist, üç sütun yirmi üç satırdan oluşan bir tablodur. Kahverengi çift çizgi ile bölünmüş altmış dokuz kutucuktan meydana getirilen bu tabloya Fars şairler de dâhil edilmiş, isimleri zikredilen şairlerin şiirlerinin geçtiği sayfa numaraları verilmeye çalışılmıştır; fakat ilk satır düzenli, devam eden satırlar ise oldukça karışık ve eksiktir¹¹. Bu fihristin de Mehmed Fennî Efendi tarafından hazırlandığı anlaşılmaktadır¹².

Mecmuanın mürettibinin Nevî-zâde 'Atâyî olduğuna dair çeşitli kayıtlar mevcuttur¹³; fakat metin incelemeleri esnasında böyle olmadığı anlaşılmıştır. Şöyle ki; mecmua fihristinden sonra bir dibace bulunmaktadır. Bu dibace Nevî-zâde 'Atâyî'nin Şeyhülislam Yahyâ Efendi'ye sunduğu Türkçe divanının dibacesidir. Dibacenin devamında ise Nevî-zâde 'Atâyî'nin divan tertibiyle mecmuaya başlanmıştır. Bu dibacede 3b varağında geçen "... ebter olması mukarrer ve her çend ki **feth-i bâb-ı mecmua-i müşgîn-nikâb** dest yârî-i halka-i mîm-i hamdıla olmaya..." ve 4a varağında geçen "... ya'nî **'Atâyî-i dil-figâr Nevî-zâdelügin** gencine-i sühâna vâris olmağa bâ'is zann idüp..." ifadeleri, mürettib konusunda Nevî-zâde 'Atâyî'yi işaret edebilir. Fakat dibace bütün olarak ele alındığında mecmuaya dair herhangi bir ifade bulunmamakla

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Necla Kocagöz, *Nuruosmaniye Kütüphanesi 4959'da Kayıtlı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Eskişehir: 2024, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.12.

¹² Bu durum, dibacenin başındaki mensur paragrafta yer alan "*Fihris-i mecelle-i celile ki 'unvân-tirâz-ı mecmû'a ve kitâbe-i eyvân-ı havernâk-ı revnâk ki zînet-efzâ-yı kasr-ı ceride-i mazbûtadır bu ... câmi'ul-hurûf olan Mehmed Fennî-i pür-kusûn yâd ve bir hayr du'a ile...*" açıklamasıyla anlaşılmaktadır.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Bünyamin Ayçiçeği "Mecmû'a (Nevî-zâde 'Atâyî) (Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4959)", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, [Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü](http://TürkEdebiyatıEserlerSözlüğü.yesevi.edu.tr) (yesevi.edu.tr), (E.T. 15.05.2024); Bünyamin Ayçiçeği, "Nuruosmaniye Kütüphanesi Türkçe Şiir Mecmû'aları: İnceleme-Dizin", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2016, S.16, s.260-283.

birlikte sadece nüsha farklarına rastlanmıştır¹⁴. Mehmed Fennî Efendi mecmuaya ilk olarak Nev'zâde 'Atâyî'nin divanından başladığı için bu dibaceyi kullanmıştır. Dolayısıyla mecmuanın mürettibi ve müstensihi Mehmed Fennî Efendi'dir.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde çalışmamıza konu olan mecmuanın mürettibinin, İstanbul doğumlu Mehmed Fennî Efendi olduğu tahmin edilmektedir¹⁵. Doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ölüm tarihi, Safâyî, Belîğ ve Mecmua-i Şu'arâ'da H. 1120 – M. 1708; Sâlim'de H.1127 – M. 1715; Esrar Dede'de ise H.1128 – M. 1716'dır. Avlonyalı Ayas Paşa'nın¹⁶ torunudur. Cihangîrî Hasan Efendi'den etkilenecek Halvetî tarikatına girmiştir. Sonrasında Bursa'daki Mevlevihane şeyhi Sâlih Dede'ye intisap ederek Mevlevî olmuştur. Âdem Dede ve Seyyid Halil-i Rûhâvî'den ders almıştır. Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'ya yazdığı kasidenin ardından Cizye kâtibi olmuş ve IV. Mehmed'in sohbetlerine katılma fırsatı bulmuştur. Mehmed Fennî Efendi'nin bu mecmuayı kâtiplik yaptığı dönemde oluşturduğu ihtimal dâhilindedir. Kâtipliği esnasında kendisi için aldığı notlar neticesinde mecmua tertip etmiş veya saray çevresine yakınlığından dolayı şairlere ya da okuyucuya bilgi verme çabasından dolayı mecmuayı kaleme almış olabilir. Diğer bir ihtimal ise tarih düşürmeleriyle ün salan Mehmed Fennî Efendi'nin kendi şiir ve şair okulunun oluşmasına katkı sağlayacağından dolayı bu divanlar mecmuasını yazmış olmasıdır.

¹⁴ Dibacenin verildiği kaynaklar için bkz: Saadet Karaköse, *Nev'izâde 'Atâyî Divânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017, e-kitap, Microsoft Word - 15. Nevi-zâde Atâyî Divânı.doc (ktb.gov.tr), s.45-46 (E.T. 15.05.2024); Tahir Üzgör, *Türkçe Divân Dîbâceleri*, 1000 Temel Eser Dizisi/160, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1990., s.430-435.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: İsmail Hakkı Aksoyak, "Fennî, Mehmed Fennî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, FENNÎ, Mehmed Fennî (yesevi.edu.tr), (E.T. 15.05.2024), Yayın Tarihi: 28.01.2015, Güncelleme Tarihi: 04.12.2020.

¹⁶ Ayas Paşa, (?-1539). Enderun'da yetişmiş, sancak beyi, beylerbeyi ve Canbirdi Gazâlî isyanında Anadolu Beylerbeyi olarak görev yapmıştır. Sonrasında Şam ve Rumeli Beylerbeyliği yapmıştır. Sadaret Kaymakamlığındayken Kanunî'nin Mohaç (1526), Viyana (1529), Alman (1532) ve Irak'ın Seferlerine (1534) katılarak veziriazamlığa getirilmiştir. Vize yakınlarındaki saraya bir külliye yaptırmış, (1531) İstanbul Fındıklı üzerindeki semt onun adıyla anılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Bekir Kütükoğlu, "Ayas Paşa". *TDVİA.*, İstanbul, 1991, c.4, s.202-203; Taceddin Topaç, *Ayas Paşa'nın Hayatı*. [Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi]. 1942, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Tarih Seminer Kitaplığı. s. 306; Suat Donuk, *Hadâiku'l-Hakâ'ik fî Tekmîleti's-Şakâ'ik: Nev'î-zâde 'Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli : (İnceleme – Tenkitli Metin)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 2017.

Mehmed Fennî Efendi'nin Mevlevî olduğuna dair Şeyhî Mehmed Efendi'nin Şakâ'ik Zeyli'nde ifadeler yer almaktadır¹⁷. Tezkirelerde Mehmed Fennî hakkında en fazla bilgiyi Esrar Dede vermektedir¹⁸. Yapı ve burç nakşî ile ilgilendiği, padişah musahipliği rütbesini aldığı kayıtlıdır. Mecnâ-i Şu'arâ ve Tezkire-i Udebâ'da binalar ile meşguliyeti ve tarih düşmeleriyle ilgili açıklamalar yer almaktadır¹⁹. Diğer tezkirelerde de Fennî Efendi hakkında kısa bilgiler mevcuttur²⁰.

Mehmed Fennî Efendi'nin mecmuada dört manzumesi bulunmaktadır. Bunlar; varak 74a'da beş beyitlik gazel; derkenar-37b'de bir kaside; 40a'da bir tarih ve 54b'de bir müfreddir²¹. **15. YY.:** *Necâtî* (derkenar – 2 gazel).

16. YY.: *Bâkî* (varak – 1 gazel; derkenar – 167 gazel, 10 kaside, 2 terkebent, 1 kıt'a, 1 matla) – 182 şiir; *Dîvânî / Semâ'î* (derkenar – 1 mesnevi); *Fevrî (Ahmed)* (derkenar – 45 gazel, 1 kaside, 2 tahmis, 3 muhammes, 1 tesdis, 2 müsebbâ, 1 tercî-bent, 2 terkebent) – 57 şiir; *Fîrâkî* (derkenar – 1 tercî-bent); *Fuzûlî* (varak – 10 kaside [1'i Arapça], 1 mesnevi, 3 kıt'a; derkenar – 38 gazel, 1 kıt'a, 3 kıt'a-i kebîre) – 56 şiir; *Gelibolulu 'Âlî / Çeşmî* (derkenar – 1 kaside, 1 tahmis); *Gubârî* (derkenar – 1 tercî-bent); *Münîrî* (varak 49a – 1 gazel; derkenar 40a – 1 gazel [Aynı gazel iki defa yazılmıştır]); *Nihânî / Nacak Fâzıl* (derkenar – 1 tahmis); *Bağdatlı Rûhî* (derkenar – 6 gazel, 1 terkebent, 2 tahmis, 2 müfred) – 11 şiir; *Subhî / Bursalı Mehmed Ali* (derkenar – 1 müseddes, 1 mesnevi [338a-391b varaklarında yarım halde bulunmaktadır, ardından 412a-431a varakları boyunca devam ediyor]); *Ulvî / Derzî-zâde Mehmed 'Ulvî* (derkenar – 1 kaside).

17. YY.: *Âlî / Hüseyin Ali Çelebi* (48 gazel, 6 kaside, 2 kıt'a, 1 matla) – 57 şiir; *Arzî / Mehmed Dede* (40 gazel, 2 matla, 2 tesdis, 2 tuyuğ, 1 kıt'a) – 47 şiir; *'Atâyî / Nev'î-zâde* (116 gazel, 8 kaside, 3 tahmis, 1 tazmin, 7 rubai, 7 matla, 1 kıt'a, 1 kıt'a-i kebîre) – 144 şiir; *Azmi-zâde Hâletî* (405 rubai); *Bahâyî*

¹⁷ İlgili beyit şu şekildedir;

“Hamdülîllah ki bulup mertebe-i a'lâyı

Beklerüz hâk-i der-i Hazret-i Mevlânâ'yı” Ayrıntılı bilgi için bkz: Ramazan Ekinci, *Şeyhî Mehmet Efendi, Vekâyi'u'l-Fuzalâ*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 2018, s.2862.

¹⁸ İlhan Genç, “Esrar Dede – Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye”, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*, 2018, e-kitap, 57762,tezkire-i-suara-yi-mevleviyyepdf.pdf (ktb.gov.tr), s.87. (E.T. 15.05.2024).

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Arslan, “Mehmed Sirâceddin-Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ”, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*, 2018, e-kitap. 58597,mecma-i-suara-ve-tezkire-i-udeba-pdf.pdf (ktb.gov.tr). s.75. (E.T. 15.05.2024).

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: Necla Kocagöz, a.g. tez, s.6.

²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Necla Kocagöz, a.g. tez, s.11.

(*Şeyhülislam*) (37 gazel, 5 kaside, 2 mesnevi, 1 kıt'a) – 45 şiir; *Cem'i Mehmed Efendi* (derkenar – 85 gazel, 5 kaside, 1 terkeb-bent, 5 matla, 7 kıt'a, 6 tuyuğ) – 109 şiir; *Cevrî* (varak – 78 gazel, 4 kaside, 2 terkeb-bent, 1 kıt'a-i kebîre, 3 tarih; derkenar – 2 mesnevi, 1 rubai) – 91 şiir; *Dânişî* (derkenar – 1 kaside); *Fehîm-i Kadîm* (127 gazel, 9 kaside, 2 terkeb-bent, 1 kıt'a-i kebîre, 34 rubai [1 Farsça]) – 173 şiir; *Fennî (Mehmed Efendi)* (varak – 1 gazel; derkenar – 1 kaside, 1 tarih, 1 müfred); *Feyzî (Ebû Said-zâde)* (22 gazel, 1 kaside, 1 mesnevi, 11 rubai, 1 kıt'a-i kebîre) – 36 şiir; *Feyzî (Topkapılı-zâde)* (37 gazel, 1 tahmis); *Gani-zâde Nâdirî* (11 kaside, 45 gazel, 1 tahmis, 2 rubai, 5 kıt'a) – 64 şiir; *Güftî (Edirnevi)* (2 kaside, 41 gazel, 1 tercî-bent, 3 tahmis, 16 rubai) – 63 şiir; *Hâşimî* (46 matla, 22 tarih, 3 kıt'a, 1 kıt'a-i kebîre, 9 kaside, 2 terkeb-bent, 1 müseddes, 2 müfred) – 86 şiir; *İdî (Bayram)* (derkenar – 1 mesnevi); *İsmetî (Mehmed Efendi)* (1 kaside, 69 gazel, 1 kıt'a- 1 rubai) – 72 şiir; *Kaf-zâde Fâ'izî* (80 gazel, 17 matla, 7 kaside, 3 kıt'a, 1 tarih, 1 mesnevi) – 109 şiir; *Mezâkî* (73 gazel, 1 kaside); *Nâbî* (derkenar- 74 gazel, 10 matla, 9 rubai, 5 müfred, 3 kaside, 2 mesnevi, 1 ilahi, 1 kıt'a-i kebîre) – 105 şiir; *Nâ'îlî* (183 gazel, 18 kaside, 7 rubai, 6 tuyuğ, 5 şarkı, 2 tarih, 1 ilahi, 1 tesdis, 1 kıt'a) – 224 şiir; *Nef'î* (49 gazel, 41 kaside, 7 matla, 4 rubai, 2 kıt'a-i kebîre, 1 terkeb-bent) – 104 şiir; *Nehcî (Seyyid Mustafa Dede)* (derkenar – 13 gazel); *Neşâtî* (69 gazel, 8 rubai); *Nûşî* (derkenar – 1 tahmis); *Rızâyî (Mehmed Ali Çelebi)* (varak – 63 gazel, 5 kaside, 2 rubai, 2 matla, 1 kıt'a; derkenar – 1 tahmis) – 74 şiir; *Riyâzî* (varak – 169 gazel, 15 rubai, 10 kaside, 2 kıt'a, 1 tahmis, 1 tuyuğ, 1 mesnevi [içerisinde 11 rubai bulunmaktadır]; derkenar – 1 gazel) – 200 şiir; *Rüşdî (Mehmed Efendi)* (derkenar – 82 gazel, 5 kaside, 1 matla, 1 kıt'a) – 89 şiir; *Sabûhî (Şeyh Ahmed Dede)* (1 mesnevi); *Sâbir Pârsâ* (68 gazel [1 Farsça], 3 kaside, 1 müfred) – 72 şiir; *Seyyid Nesib (Yusuf)* (derkenar – 23 gazel); *Seyyid Sabri (Mehmed Şerif)* (114 gazel, 10 kaside, 20 matla, 5 müfred, 2 tuyuğ) – 151 şiir; *Sırrî (İbrahim Çelebi)* (derkenar – 24 gazel, 3 kaside, 1 rubai); *Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi)* (varak – 107 gazel, 9 rubai [1 Farsça], 8 kaside, 6 matla, 3 kıt'a, 2 tarih, 1 takriz, 1 terkeb-bent; derkenar – 1 tercî-bent) – 138 şiir; *Şeyhülislam Yahyâ* (131 gazel, 10 matla, 3 rubai, 2 müfred, 2 kıt'a, 1 tarih, 1 mesnevi) – 150 şiir; *Tıflî* (83 gazel, 7 kaside, 2 kıt'a, 2 rubai) – 94 şiir; *Va'dî (Ahmed Dede)* (derkenar – 77 gazel, 3 kaside, 6 rubai, 2 matla) – 88 şiir; *Vecdî* (29 gazel, 1 kıt'a-i kebîre); *Veysî* (varak – 1 gazel; derkenar – 1 gazel, 1 tercî-bent, 1 muhammes).

YAŞADIĞI DÖNEM BELLİ OLMAYAN ŞAİRLER: *Beyânî* (derkenar – 1 tahmis); *Fasîh / Fasîhî* (1 tarih); *İlâhî* (derkenar – 2 müseddes); *Senâ'î*

(derkenar – 1 rubai, 1 müseddes/tercî-bent?); *Şî'rî Beg* (derkenar – 1 müsemmen); *Zekî* (1 tarih); *Zihnî* (1 rubai).

FARŞÇA ŞİİRLERİ BULUNAN ŞAİRLER: *Akâ Şâpôr-ı Ferîbî* (1 kaside – 559a); *‘Alâ’ü’d-dîn-i Kevkebî* (1 mesnevi, 1 muganninâme – 583a-585a); *Ali Nâkî* (1 kaside – 510b-511a); *Ferîdü’d-dîn-i ‘Attâr* (1 kaside – 588b-589b); *Ebû S’a’id-i Ebu’l-Hayr* (1 kaside – 594b-595a); *Ebû Turâbî* (1 sâkinâme – 496b-497b); *Hüsrev-i Dihlevî* (4 kaside – 540b-541b / 589b-592a; 1 sâkinâme – 578a-578b); *Fahrü’d-d’in-i Râzî* (1 kaside – 511a-511b); *Feyzî-i Hindî* (1 kaside – 506b-508a); *Hâfız-ı Şîrâzî* (1 sâkinâme – 502b-503b); *Hekîm Senâ’î* (9 kaside, 3 gazel, 1 rubai, 1 kıt’a, 1 müfred – 463a-464a); *Hekîm Şifâyî* (1 sâkinâme – 499a-499b, 5 kaside – 533b-535a, 40 gazel, 8 rubai, 9 kıt’a-i kebîre – 535a-537b); *Hoca Hatîfî* (2 sâkinâme – 579b-580a); *Hâcû-yı Kirmânî* (1 kaside – 508a-508b); *Hilâlî* (1 sâkinâme – 582b-583a); *Hüseyn-i Senâ’î* (9 kaside – 513a-517a, 532b-533b, gazel, rubai, kıt’a; derkenar – 2 gazel); *‘İsmet-i Buhârî* (1 kaside – 594b); *Lisânî* (1 terkib-bent, 2 kaside – 539a-540a); *Mevlânâ Celâle’d-dîn-i Rûmî* (9 gazel – 458b-461b); *Meylî-i Herevî (Kûlî)* (9 kaside – 544a-547a); *Mollâ Câmî* (1 kaside – 540a-540b, 1 sâkinâme – 578b-579b); *Muhammed Yûsuf* (1 kaside – 510a-510b); *Muhteşem-i Kâşî* (4 kaside – 508b-509b, 512b-513a, 541b-542a, 547a-547b); *Nef’î* (1 sâkinâme – 496a-496b, 16 kaside – 517a-525b, kıt’a-i kebîre, gazeliyyât, rubaiyyât – 525b-529b); *Şeyh Nizâm* (2 kaside – 547b-548b, 1 sâkinâme – 580a-581a, 1 mesnevi (Leylâ vü Mecnûn / 88 beyit) – 581a-582b); *Selmân-ı Sâvecî* (4 kaside – 548b-550a, 592b-593a, 593b-594a); *Hekim Süzenî* (1 kaside – 550a-550b); *Şe’nî-i Tekelû* (4 kaside – 542a-543b); *Şeyh ‘Âzârî* (1 terkib-bent – 506a-506b); *Şeyh Irâkî* (1 sâkinâme – 582a); *Tâlib-i Amûlî* (149 rubai – 529b-532b, 7 kaside – 551a-555a); *Molla Ümmîdî* (11 kaside – 511b-512b, 585a-588b, 593a-593b), 1 sâkinâme – 582a-582b); *Vahşî-i Yezdî* (1 sâkinâme – 497b-499a); *Velî Deştî-i Beyâzî* (2 kaside, rubai, kıt’a – 510a, 559a, 574b); *Vukû’î-i Tebrîzî* (1 terkib-bent – 538b-539a); *Zahîr-i Faryâbî* (3 kaside – 592a-592b, 594a-594b); *Mevlânâ Zuhûrî* (1 sâkinâme – 499b-502a, 1 terkib-bent – 537b-538a). Mahvî-i Erdebîlî, Hüznî, Enîsî, Mirzâ İbrâhîm, Tarzî-i Gilânî, Sâ’ib, Mîr Tarhî, Mirzâ Fasîhî, Nazîr Meşîdî ve Gazi Kalender’e air küçük kısa Farsça metinler bulunmaktadır. Bazı şairlerde Türkçe manzumelerin arasında Farsça şiir örnekleri de yer almaktadır. Bunlar; Sâbir Pârsâ’ya ait 1 gazel (67a), Şehrî’ye ait 1 rubai (97b), Fehîm-i Kadîm’e ait 1 rubai (229a). Derkenarda ise, Mevlânâ’ya ait 9 gazel (458b 461b) ve Hakîm-i Senâ’î’ye ait 2 gazel (463a-464a).

Fars şairlerin yaşadığı yüzyıllar, 9 ve 17. yüzyıllar arasında değişmektedir. Mecmuada sadece bir manzume Arapçadır. Fuzûlî'ye ait 19 beyitlik varak 575a 575b'de na't türündeki kasidedir.

SONUÇ

Nuruosmaniye Kütüphanesi 4959 numaralı şiir mecmuasının mürettibi ve müstensihisi Mehmed Fennî Efendi'dir. Bazı kaynaklarda Fennî Çelebi olarak da geçmektedir. İstinsah tarihi Hicri/1102; Miladi/1690-91 yılını göstermektedir. 595 varaklık ta'lik hattıyla yazılmıştır. 474a'ya kadar çerçeve içerisinde iki sütun ve 25 satır olarak verilmiş; 475b'den sonra ise çerçevesiz sağa yatık beş sütun ve 22 satır olarak devam ettirilmiştir. Ayrıca 466a'ya kadar derkenarlarda manzumeler bulunmaktadır.

474a varacağına kadarki bölüm divan düzenine uygun şekilde verilmiştir. 475b'den itibaren sonuna kadar olan bölümde ise bu düzen yoktur. Farsça manzumelerin ve Türkçe mesnevilerin çoğunlukta olduğu bu bölüm sonradan eklenmiş görüntüsünü vermektedir. Dolayısıyla mecmua aslında iki bölümden oluşmaktadır.

Türkçe – Arapça – Farsça şiirlerden oluşan mecmua; çok dilli şiir mecmuası hüviyetindedir. Bu yönüyle çok anlamlılık ve çok seslilik özelliği bulunmaktadır. Kaside, gazel ya da matla beytinin dışında diğer nazım şekilleri de kullanılmıştır. Çok dilli ve farklı metinlerin bir araya toplanmasıyla oluşturulan mecmua, metinlerarasılık bağlamında örnek teşkil etmektedir. Ayrıca bu mecmuada bulunan şiirler ile tenkitli metin karşılaştırmaları yapılması da mümkündür²².

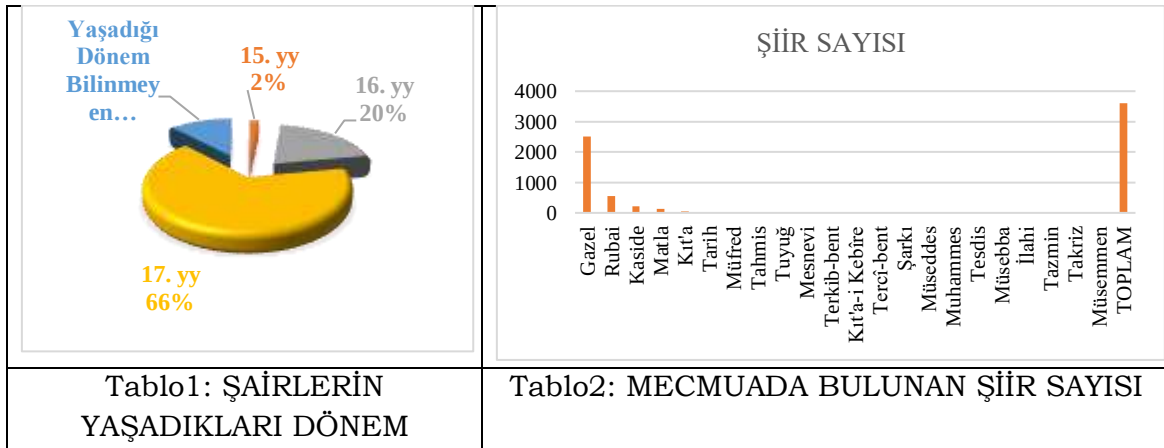
Döneminin diğer şiir mecmuaları ve 16. yy. şairleri ile ortaklık göstermektedir. Kendinden önceki mecmualarda bulunan meşhur şiir ve şairler dâhil edilmiştir. Bu mecmua sayesinde şairler arasındaki etkileşim ya da iletişim, dönem içerisinde hangi şairin öne çıktığı ve okuyucu kitlesinin edebî zevki ortaya konulabilmektedir.

Mecmuada 59 şaire ait Türkçe ve tespiti yapılan 47 şaire ait Farsça manzumeler bulunmaktadır. Buna ilaveten Fuzûlî'ye ait bir Arapça kaside yer almaktadır. Türkçe manzumelerde Mehmed Fennî Efendi özellikle kendi dönemi şairlerinden örnekler vermiştir. 59 şairin 39'u, yani yaklaşık %66'sı

²² Ayrıntılı bilgi için bkz: Necla Kocagöz, a.g. tez, s.150.

17. yy. şairidir. 12 şair sayısı ile yaklaşık %20'si 16. yy., 1 şair ise 15. yy şairlerindendir. Yaşadığı dönem bilinmeyen şair sayısı ise toplam şairin yaklaşık %12'sini oluşturan 7 şairdir. Farsça şiirleri bulunan şairlerin hepsi Fars dili şairler değildir. Aralarında Türk dili şairler de bulunmaktadır²³.

Nuruosmaniye 4959 Numaralı mecmuada Türkçe manzumeler çoğunluktadır. 3612 Türkçe şiir vardır. En çok kullanılan nazım şekli 2520 adetle gazeldir. Bu sayıyı 545 rubai, 209 kaside, 41 kıt'a, 18 tahmis, 17 tuyuğ, 15 mesnevi, 14 terki-bent, 12 kıt'a-i kebîre, 6 tercî-bent, 5 müseddes, 4 muhammes ve tesdis, 2 müsebbâ, ve 1 müsemmen takip eder. Ayrıca 137 matla, 34 tarih, 19 müfred, 5 şarkı, 2 ilahi, 1 tazmin ve 1 takriz manzumeleri bulunmaktadır²⁴. Gazeller, kullanılan manzumelerin yaklaşık %66'sını oluşturur. Onu %15'lik oranla rubai, %5'lik oranla da kaside takip eder. Kalan %11'lik kısım ise diğer nazım şekilleri ve manzumelerden meydana gelir.

Mecmuada tek bir tarıkata mensup şairlerin şiirleri yoktur. Bundan dolayı mecmuadaki şiirler herhangi bir zümreye hitap etmemektedir. Fennî Efendi'nin bağlı olduğu tarikat ile bilinen ve önde gelen şairlerin şiirleri verilmiştir; fakat özel olarak tek bir tarikat ehillerinin örnekleri yoktur.

Döneminin diğer mecmualarıyla karşılaştırıldığında, divan tertibince düzenlenen ilk mecmua özelliği göstermektedir. Şair sayısı ve mecmualarda

²³ Nefî, Sâ'ib-i Tebrizî (Azerî Türkü), Emir Dihlevî, Lisânî... gibi Türk şairlerin Farsça şiirleri de bulunmaktadır.

²⁴ Mecmuada bulunan bazı manzumeler, nazım şekli olarak verilmemiştir. "Nazım şekli, manzumeyi oluşturan mısraların belirli kafiye düzeni ve nazım birimine göre aldığı biçimin ifadesidir". Ayrıntılı bilgi için bkz: Cemal Kurnaz; Halil Çeltik, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara: H Yay., 2010., s.37.

kullanılan manzumelerin kullanımı açısından daha kapsamlıdır. Bu mecmuada on beş Türkçe mesnevi bulunmaktadır²⁵.

Mehmed Fennî Efendi bu mecmua ile sadece okur kitlesine değil kendi inşa mektebine katkı sağlamaya çalışmış olabilir. Denenmiş nazım şekillerinin tüm yönleriyle ve edebî formlarıyla seçkilerini oluşturmuş ve divan tertibinin esaslarını özet niyetiyle sunmuştur.

KAYNAKÇA

Aksoyak, İsmail Hakkı. “*Fennî, Mehmed Fennî*”, TEİS, FENNÎ, Mehmed Fennî (yesevi.edu.tr), (E.T. 15.05.2024).

Arslan, Mehmet (2018). “*Mehmed Sirâceddîn-Mecma’-i Şu’arâ ve Tezkire-i Üdebâ*”, Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap, 58597, mecma-i-suara-ve-tezkire-i-udeba-pdf.pdf (ktb.gov.tr), (E.T. 15.05.2024).

Ateş, Ahmet (1968). *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ayçiçeği, Bünyamin (2016). “Nuruosmaniye Kütüphanesi Türkçe Şiir Mecmâ’aları: İnceleme-Dizin”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul: S.16, s.260-283.

Ayçiçeği, Bünyamin. “*Mecmû’a (Nev’î-zâde ‘Atâyî) (Nuruosmaniye Kütüphanesi 4959)*”, TEES, Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü (yesevi.edu.tr), (E.T. 15.05.2024).

Donuk, Suat (2017). *Hadâiku’l-Hakâ’ik fî Tekmiletî’ş-Şakâ’ik: Nev’î-zâde ‘Atâyî’nin Şakâ’ik Zeyli: (İnceleme-Metin)*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Ekinci, Ramazan (2018). *Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyi’l-Fuzalâ*, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Genç, İlhan (2018). “*Esrâr Dede-Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye*”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap, 57762, tezkire-i-suara-yi-mevleviyyepdf.pdf (ktb.gov.tr), (E.T. 15.05.2024).

Gürbüz, Mehmet (2012). “*Kâbilî, Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş’âr (İnceleme-Metin-Şair ve Şiir Dizini)*”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap, 58582, sultan-i-hubana--munasib-esarpdf.pdf (ktb.gov.tr), (E.T. 15.05.2024).

²⁵ Diğer nazım şekilleri hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Necla Kocagöz, a.g. tez, s.64.

Karaköse, Saadet (2017). “Nev’î-zâde ‘Atâyî Dîvânı”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap, 55734,nevi-zade-atayi-divanipdf.pdf (ktb.gov.tr), (E.T. 15.05.2024).

Kılıç, Atabey (2012). “Mecmua Tasnifine Dair”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII. Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kirkambarı*, (Haz. Hatice Aynur ve Diğerleri), İstanbul: Turkuaz Yayınları, s.75-96.

Kocagöz, Necla (2024). *Nuruosmaniye Kütüphanesi 4959’da Kayıtlı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurnaz, Cemal; Çeltik, Halil (2010). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara: H Yay.

Kut, Günay (1986). “Mecmua”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Devirler/İsimler/Eserler, İstanbul: Dergah Yayınları, c.6.

Kütükoğlu, Bekir (1991). “Ayas Paşa”, TDVİA, İstanbul: c.4, s. 202-203.

Levend, Âgâh Sırrı (2015). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Dergah Yayınları.

Levend, Âgâh Sırrı (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: TTK Basımevi.

Quinn, Meredith M. (2012). “Houghton MS Turk 11 ve Kişisel Mecmuaların Söyledikleri ve Söyleyebilecekleri”, (Çev: Sibel Kocaer), *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII. Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kirkambarı*, (Haz. Hatice Aynur ve Diğerleri), İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 255-270.

Topaç, Taceddin (1942). *Ayas Paşa’nın Hayatı*, Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Seminer Kitaplığı. 306.

Uzun, Mustafa İsmet (2003). “Mecmua”, TDVİA, İstanbul: c.28, s. 265-268.

Üzgör, Tahir (1990). *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*, 1000 Temel Eser Dizisi/160. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.